

ПОПСУЄНКО Л. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»

доцент кафедри історії держави і права,

кандидат юридичних наук, доцент

РЕЛІГІЙНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ СПАДЩИНИ ВІЗАНТІЇ

Візантія стала першою з великих держав, яка прийняла християнство у якості державної релігії. Вона ж була першою країною, що почала жити й керувати згідно з християнським віровченням, розповсюджуючи його по усьому світу, особливо серед слов'ян. Християнство вплинуло на повсякденне життя візантійського суспільства значно більшою мірою, ніж у будь-якій іншій християнській країні [1, с. 8].

Духовне життя в Візантії носило складний, суперечливий характер, поєднуючи в собі риси античної культури і християнського світорозуміння, що відбилося на особливостях розвитку візантійського права. Імперія зберегла безперервність економічних, політичних і культурних традицій античного світу після падіння Західної Римської імперії і стала сплавом античності і християнства, а також культур різних народів, що населяли імперію. У Візантії християнство набуло завершеної форми в ортодоксальній православній версії [2, с. 16].

Специфічною рисою візантійського права визнана переважна роль в ньому релігійного початку. Перш за все, це виражалось в широкому поширенні і всеосяжному значенні канонічного права. Світське право Візантії постійно зазнавало прямого та опосередкованого впливу релігійно-етичних норм канонічного права. Канони, на відміну від установлень світського законодавства, розглядають як форму правил, що діють на основі релігійної віри і переконань [3, с. 12].

Візантія була християнською державою, в якій найважливішими джерелами права визнавалися положення Священного писання і канонічні

постанови. Основна ідея політико-правової системи Візантійської імперії полягала в тісній взаємодії канонічного права і національного законодавства. Саме у Візантії, як ніде, церква прагнула ототожнити закон церкви з законом держави.

Основні ідеї та принципи єднання духовної і державної влади відображені, головним чином, в законодавчих актах візантійських імператорів, які містяться у Кодексі Феодосія, Зводі цивільного права імператора Юстиніана, Еклозі, Прохіроні, Базиліках та ін.

Важливою складовою правової спадщини Візантії, де, безпосередньо, висвітлювалися питання релігії, був Кодекс Феодосія, створений в правління імператора Східної Римської імперії - Феодосія II Молодшого у V столітті.

На відміну від інших (як ранніх, так і пізніх) кодифікацій, Кодекс Феодосія містив у собі закони починаючи з 313 року. У християнській традиції — це час припинення гонінь, початок правління першого християнина на троні. Таким чином, у Кодексі Феодосія зібрані закони, які були прийняті в християнську добу, християнськими імператорами, що мало для християн величезне значення. Нарешті, варто зазначити, що Кодекс Феодосія — це перший пам'ятка права, де релігійні питання не тільки є предметом правотворчості, але й відокремлені від усіх інших. Створення Кодексу Феодосія можна охарактеризувати як найбільш важливий етап у процесі формування канонічного права, створення підґрунтя для самостійного існування християнської церкви у правовому полі, а відтак і створення можливості здійснення нею в майбутньому самостійної правотворчості [4, с. 291-292].

Всеосяжна кодифікація права була проведена візантійським імператором Юстиніаном I у VI столітті, результатом якої було видання Зводу цивільного права. Структурно він поділявся на чотири частини, серед яких називаються Дигести, Інституції, Кодекс і Новели. Безпосередньо церковним питанням присвячені перші тринадцять титулів першої книги Кодексу – зібрання імператорських конституцій, починаючи з постанов

імператора Адріана і до Юстиніана - де міститься виключно церковне законодавство. Окремі питання церковного права, церковної адміністрації, церковного і монастирського майна міститься в значній частині Новел – четвертій частині Зводу цивільного права.

В післяюстиніанівський період, на наступних етапах розвитку візантійського права, законодавство, що підтримувалося не тільки лише римською правовою традицією і звичаєвим правом, але й власним досвідом візантійських юристів, стає більш гнучким та життєздатним. Саме життєві потреби візантійського суспільства зробили необхідним нові роботи по систематизації законодавства і переробці кодифікації Юстиніана в короткій і зрозумілій формі. Серед них вже вищезазнані Еклога, Прохірон, Епанагога, Базиліки та ін. [5, с. 468]. Вони містили короткий виклад законів для суддів та норми цивільного, кримінального, процесуального і, зокрема, церковного права.

Особливо відчутним був вплив церковного законодавства в області приватного сімейного права, здійснюваний через найбільш масовий і демократичний вид візантійського суду - єпископський суд. Якщо додати сюди поточну законо- і нормотворчість, що розвивалися по шляху видання імператорських указів-новел, юридичних компіляцій, а також велику сферу звичаєвого права, що включала в себе давні звичаї різних народностей, що населяли Візантію, то ми побачимо, що тут діяв «юридичний плюралізм» співіснування і взаємодії багатьох правових систем різного походження, що адекватно відображало складну соціально-політичну ситуацію в імперії.

Важливо зазначити, що правові акти IX – початку X століть остаточно затвердили в церковно-державних відносинах Візантії концепцію симфонії влад, яка проіснувала до занепаду імперії і була запозичена іншими державами разом з православною релігією.

Отже, право в Візантії осмислюється лише за умови збереження органічної єдності всіх складових елементів, при виключенні одного із них

вся органічна конструкція негайно руйнується - візантійська ідея права немислима без християнської релігії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Войтович Л.В., Домановський А.М., Козак Н.Б., Лильо І.М., Мельник М.М., Сорочан С.Б., Файда О.В. Історія Візантії. Вступ до візантиністики / За ред. С.Б. Сорочана і Л.В. Войтовича. – Львів: Вид. «Апріорі», 2011. – 880 с.
2. Левко-Ринардато П.С. Византийская философия: генезис и особенности развития / П.С. Левко-Ринардато. – Таганрог: Изд-во «Нюанс», 2012. – 138 с.
3. Павлов А.С. Курс церковного права / А.С. Павлов. - СПб.: Изд-во «Лань», 2002. – 379 с.
4. Попсуєнко Л.О. Значення Кодексу Феодосія для формування канонічного права / Л.О. Попсуєнко // Актуальні проблеми держави і права. - 2005. - Вип. 25. - С. 289-292. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2005_25_68.
5. Див. : Попсуєнко Л. О. Кодекс Феодосія - нормативне підґрунтя для подальшого розвитку візантійського права / Л. О. Попсуєнко // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / редкол. : С. В. Ківалов (голов. ред.), Л. І. Кормич (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.] ; МОНмолодьспорт України, НУ ОЮА. - Одеса : Фенікс, 2010. - Вип. 40. - С. 460-468.